

ДУХОВНА ПІСНЯ В ЖАНРОВІЙ СИСТЕМІ САКРАЛЬНОЇ МУЗИКИ: ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Метою статті є з'ясування місця духовної пісні в жанровій системі сакральної музики основних християнських конфесій на основі аналізу базових дефініцій духовно-пісенного жанру в різних національних традиціях. **Методологія** дослідження полягає в поєднанні компаративного, історико-культурного та музично-літургичного методів, за допомогою яких було охарактеризовано духовну пісню як складову жанрової системи європейської богослужбової музичної традиції від Середньовіччя до сучасності. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що в ній вперше в українській науці на основі характеристики дефініцій жанру духовної пісні в різних національних традиціях та конфесійних осередках було виокремлено національні й конфесійні відмінності жанрової системи європейської сакральної музики. **Висновки.** Жанр духовної пісні протягом усієї історії християнської музики інтерпретувався у різний спосіб. У ранньому християнстві духовна пісня тлумачилась як поетичний фрагмент біблійного тексту, який йшов від імені старозавітних або новозавітних персонажів. Ця традиція збереглася у західно-християнській та східно-християнській гімнографії. У пізньому Середньовіччі в Західній Європі жанр духовної пісні зазнає трансформації. Терміном «пісня» («cantio») стали позначати музично-поетичні твори строфічної форми, написані латинською, а пізніше національними мовами, які виконували паралітургичну функцію, але з часом стали центральним музично-поетичним жанром літургії західного обряду, корінним чином змінивши її жанрову систему. На українсько-білоруських землях під впливом західної літургичної традиції термін «пісня» як музично-поетичний твір строфічної форми став базовим для визначення жанру у всіх християнських конфесіях. В російській духовно-пісенній традиції, яка корінним чином відрізнялася від українсько-білоруської відсутністю тривалих зв'язків в католицькою культурою, музично-поетичні твори строфічної форми позначалися як псалми або духовний стих.

Ключові слова: сакральна музика, духовна пісня, церковна гімнографія, жанрова система літургичної музики, християнські конфесії.

Зосім Ольга Леонідівна, доктор искусствоведения, доцент, доцент Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Духовная песня в жанровой системе сакральной музыки: вопросы терминологии

Целью статьи является выяснение места духовной песни в жанровой системе сакральной музыки основных христианских конфессий на основе анализа базовых дефиниций духовно-песенного жанра в различных национальных традициях. **Методология** исследования заключается в сочетании сравнительного, историко-культурного и музыкально-литургического методов, с помощью которых была охарактеризована духовная песня как составляющая жанровой системы европейской богослужбной музыкальной традиции от Средневековья до современности. **Научная новизна** работы заключается в том, что в ней впервые в украинской науке на основе характеристики дефиниций жанра духовной песни в разных национальных традициях и конфессиональных центрах были выделены национальные и конфессиональные особенности жанровой системы европейской сакральной музыки. **Выводы.** Жанр духовной песни на протяжении всей истории христианской музыки интерпретировался разными способами. В раннем христианстве духовная песня интерпретировалась как поэтический фрагмент библейского текста, который шел от имени ветхозаветных или новозаветных персонажей. Эта традиция сохранилась в западно-христианской и восточно-христианской гимнографии. В позднем Средневековье в Западной Европе жанр духовной песни трансформируется. Термином «песня» («cantio») стали обозначать музыкально-поэтические произведения строфической формы, написанные на латинском, а позже на национальных языках, которые выполняли паралитургическую функцию, но со временем стали центральным музыкально-поэтическим жанром литургии западного обряда, коренным образом изменив ее жанровую систему. На украинско-белорусских землях под влиянием западной литургической традиции термин «песня» как музыкально-поэтическое произведение строфической формы стал базовым для определения жанра во всех христианских конфессиях. В российской духовно-песенной традиции, которая коренным образом отличалась от украинско-белорусской отсутствием длительных связей с католической культурой, музыкально-поэтические произведения строфической формы назывались псалмами или духовными стихами.

Ключевые слова: сакральная музыка, духовная песня, церковная гимнография, жанровая система литургической музыки, христианские конфессии.

Zosim Olga, Doctor in Arts, Associate Professor, Associate Professor of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Spiritual song in the genre system of sacred music: questions of terminology

Purpose of the Article. The purpose of the article is to clarify the place of the spiritual song in the genre system of sacred music of the main Christian denominations based on the analysis of the basic definitions of the spiritual song genre in various national traditions. **The research methodology** consists of a combination of comparative, historical, cultural and musical-liturgical methods, with the help of which the spiritual song was described as a component of the genre system of the European liturgical musical tradition from the Middle Ages to the present. **The scientific novelty** of the work lies in the fact that for the first time in Ukrainian science, based on the characteristics of the definitions of the genre of the spiritual song in different national traditions and confessional centers, national and confessional features of the genre system of European sacred music were highlighted. **Conclusions.** The genre of the spiritual song throughout the history of Christian music has been interpreted in different ways. In early Christianity, the spiritual song was interpreted as a poetic fragment of the biblical text, which came on behalf of the Old Testament or New Testament characters. This tradition has been preserved in Western Christian and Eastern Christian hymnography. In the late Middle Ages in Western Europe, the genre of spiritual songs transformed. The term «song» («cantio») began to denote musical and poetic works of the strophic form written in Latin, and later in national languages, which performed the paraliturgical function, but over time became the central musical and poetic genre of the liturgy of the Western rite, radically changing its genre system. In the Ukrainian-Belarusian lands, under the influence of the Western liturgical tradition, the term «song» as a musical and poetic work of a strophic form became the basis for defining the genre in all Christian denominations. In the Russian spiritual-song tradition, which was fundamentally different from the Ukrainian-

Belarusian lack of long-term connections with the Catholic culture, the musical and poetic works of the strophic form were called psalms or spiritual verses.

Key words: sacred music, spiritual song, church hymnography, genre system of liturgical music, Christian denominations.

Актуальність теми. Термінологічні питання не є у центрі наукових студій сакральної музики, оскільки жанрові дефініції церковних піснеспівів та вокально-інструментальних жанрів богослужбового призначення вже є усталеними і у більшості випадків не потребують уточнення або переосмислення. Однак, як показала практика, навіть такий консервативний шар як сакральна музика перебуває у стані постійного оновлення, і ті жанрові константи, які є усталеними, не є незмінними і зазнають трансформації. Одним з таких жанрів є духовна пісня, який у своїй ґенезі не є сакральним, оскільки не призначався для виконання на богослужінні, однак з часів Середньовіччя у Європі, а у барокову добу на українсько-білоруських землях стає частиною богослужіння, а отже, набуває сакрального виміру. Залучення нового жанру до усталеної жанрової системи як католицького, так і православного богослужіння призвело до необхідності з'ясування його місця в жанровій ієрархії сакральної музики різних християнських конфесій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Жанровій системі православної сакральної музики присвячені розвідки І. Гарднера [1], О. Шевчук [3], католицької – І. Павляка [6], І. Сежерки [7]. У цих роботах однак жанр духовної пісні не є предметом спеціального дослідження. У працях, присвячених духовній пісні (Б. Бартковський [5], П. Женюх [8], Ю. Медведик [2], Д. Штерн [4]) підіймаються питання щодо зв'язку духовної пісні та церковного богослужіння, у тому числі в контексті паралітурґіки, однак у них відсутня розробка проблематики уніфікованої жанрової системи сакральної музики, зокрема місця в ній жанру духовної пісні.

Мета статті – з'ясувати місце духовної пісні в жанровій системі сакральної музики основних християнських конфесій на основі аналізу базових дефініцій духовно-пісенного жанру в різних національних традиціях.

Виклад основного матеріалу. Західна та східна церковна гімнографія протягом своєї багаторічної історії утворили свої жанрові системи, які є відмінними, іноді суттєво, однак базуються на одній традиції – іудейській та ранньохристиянській. Саме вони вплинули на першу в історії християнської музики жанрову класифікацію молитовних піснеспівів, зафіксовану в текстах Нового Заповіту (Кол 3:16, Еф 5:19), до якої входили псалми, гімни та духовні пісні (давньогр. ψαλμοί, ὕμνοι, ᾠδαὶ πνευματικαί). У літургістів і дослідників сакральної музики немає однак єдності щодо текстового та музичного наповнення двох останніх жанрів, однак, як і старозавітні псалми, християнські гімни й пісні стали жанровими прототипами усієї церковної гімнографії. Більш прозоро це виявлено в латинській гімнографії, а саме в жанровій системі офіція (добового кола богослужіння), основу якої складають старозавітні псалми (psalmi), християнські гімни (hymni) та пісні (cantica). Останні є фрагментами зі Св. Письма, а саме ліричними висловлюваннями старозавітних або новозавітних персонажів, які за текстово-музичною формою подібні до псалмів і спираються на близькосхідний тип версифікації. З новозавітних пісень (кантиків) до латинського офіція увійшли найбільш знакові тексти – пісні Захарії «Благословенний Господь Бог Ізраїлів» («Benedictus Dominus Deus Israel»), Богородиці «Величає душа моя Господа» («Magnificat anima mea Dominum»), Симеона «Нині відпускаєш» («Nunc dimittis»).

У візантійській гімнографії також вживаним є термін «пісня» («ἡ ᾠδή»). Він використовується, наприклад, на позначення пісні Богородиці (ἡ ᾠδή τῆς Θεοτόκου) «Величає душа моя Господа». Також дефініція «пісня» трапляється в інших східно-християнських гімнографічних жанрах, зокрема на позначення пісень канону. Однак пісня у візантійській церковній гімнографії немає нічного спільного з класичним для музичної і філологічної наук розумінням пісні як текстового або текстово-музичного поетичного (відповідно до силабічної, тонічної або силабо-тонічної системи віршування) твору строфічної будови, де усі строфи співаються на одну мелодію. При цьому пісня Богородиці або пісні канону відповідно до східно-християнської жанрової системи визначаються саме як пісні. Отже, в східно-християнській церковній гімнографії термін «пісня» не є широковживаним і закріплюється за піснеспівами, які не базуються на силабо-тонічному віршуванні, а спираються на близькосхідний тип версифікації або на характерний для візантійської гімнографії ізосилабічний, в музичному плані вони не відповідають строфічній формі, яка характерна для пісенного жанру.

У тих випадках, коли до церковних піснеспівів не потрапляють пісні строфічної форми, цей термінологічний різнобій не є суттєвим, оскільки не порушує жанрову систему східно-християнської традиції у її цілісності, що ми бачимо, наприклад, у православної церковній традиції. Однак у випадку з греко-католицькою церковною практикою ситуація є відмінною, бо церковними жанрами є й гімнографічні твори, які позначаються як пісні відповідно до їх історичної ґенези, і церковні пісні, написані у строфічній формі. Саме там виникають проблеми з термінологією, оскільки однією дефініцією позначаються явища цілком відмінні. Також часто в греко-католицькій практиці церковні піснеспіви називають піснями, відмовляючись від дефініції «піснеспів», оскільки він є калькою від російського терміну «песнопение».

Зазначимо, що проблема з різним тлумаченням дефініції «пісня» є у східнослов'янських мовах, які утворювали церковну термінологію, калькуючи її з грецької. В слов'янських країнах, в яких термінологія формувалася під впливом латинської мови, пісня як церковний гімнографічний жанр та пісня як текстово-музична жанро-форма чітко розмежовуються. У польській мові пісня як гімнографічний жанр позначається як «kantyk», оскільки походить від латинської дефініції «canticum», що вживалася на позначення лірико-

поетичних фрагментів зі Св. Письма, які йшли від імені старозавітних або новозавітних персонажів. У той самий час пісня строфічної форми у польській мові позначається словом «*pieśń*», щодо пісень духовного змісту найбільш вживаним терміном є «*pieśń religijna*». Відмінність є й в латинській термінології: з часів високого Середньовіччя з'являються літургічні книги, які мають назву канціонал (*cantionale*), де центральним жанром були церковні пісні, написані у строфічній формі, які позначалися як «*cantio*». Таким чином, парі «*canticum*» і «*kantyk*» для церковної гімнографії та «*cantio*» і «*pieśń*» для духовної пісні строфічної форми в українській мові відповідає лише одна дефініція – «пісня» («п'єснь»).

Варто наголосити, що в українській духовно-пісенній традиції, відповідно до західної жанрової моделі, базовим став термін «пісня» («п'єснь»), хоча латинська дефініція «*cantio*» в українських пісенниках трапляється у край рідко. Ми можемо знайти цю жанрову атрибуцію у Тилицькому пісеннику (1730-ті рр., ф. Маслова, № 48 у Національній бібліотеці України ім. В. Вернадського), де є позначки «*Cantio nova De V(eata) V(irgine) M(aria)*» (арк. 71 зв.) та «*Nativitatis Christi Cantionum summa facit*» (арк. 23). Попри те, що ми не часто натрапляємо на дефініцію «*cantio*» в українських рукописах, на нашу думку, саме вона стала одним з важливих чинників позначення музично-поетичного твору строфічної форми саме як пісні.

Цей факт, який, на перший погляд, не є очевидним, стає більш наочним, коли ми порівнюємо українсько-білоруську та російську духовно-пісенні традиції. Для першої характерно вживання терміну «пісня», тоді як для другої у різні часи були базовими «псалма» («псальма») та «духовний стих». Якщо термін «пісня» і виживався, то як виняток. Цим винятком, показовим у багатьох відношеннях, є визначення жанру в поетичному циклі з десяти біблійних пісень Симеона Полоцького, які доповнювали його «Римований Псалтир» (1680). У цьому творі, який є поетичним переспівом біблійних фрагментів за допомогою силабічної версифікації, автор позначає кожен твір як пісню (п'єснь). Однак є знаменним, що в жанровій дефініції Симеон Полоцький апелює не до католицької традиції, на яку спирається українсько-білоруська пісенність (*cantio* → пісня (п'єснь)), а на православну, де піснею називаються або старозавітні або новозавітні фрагменти, які в оригіналі спираються на близькосхідний тип версифікації, або гімнографічні твори з ізосилабічним типом віршування.

У випадку поезії Симеона Полоцького ми бачимо цікавий приклад жанрового гібриду, характерного для барокової поезії: основою його твору є переспів є біблійних фрагментів, які у свій час були покладені в основу східно-християнського жанру канону. Однак поет переспіває не якийсь відомий богослужбовий канон як гімнографічний жанр, що складається з дев'яти пісень, а біблійні тексти, які у свій час лягли в основу жанру канону. Нагадаємо, що візантійські гімнографи не переспівували відповідні старозавітні або новозавітні тексти, а створювали власні, лише відштовхуючись від біблійного першоджерела. Однак, змінюючи текст, а також тип віршування з близькосхідного на ізосилабічний, творці гімнографічної поезії залишили жанрову дефініцію «пісня» (ἡ ψῆδῆ), яка в східно-християнській церковній традиції стала позначати і поетичні тексти Біблії, і музично-поетичні складові гімнографічного жанру канону. Отже, Симеон Полоцький, переспівуючи біблійні тексти, які були покладені в основу жанру канону, двічі апелює до дефініції «пісня» (ἡ ψῆδῆ) – і до поетичного фрагмента Біблії, і до конкретного жанру візантійської гімнографії. Але якщо переспівані поетом тексти були зразками біблійних пісень, то жанрове визначення було взято з церковної гімнографії. Тож у російській духовно-пісенній традиції, у становленні якої важливу роль відіграв вихованець Києво-Могилянської академії, білорус Симеон Полоцький, рідковживаний термін «пісня» апелював передусім до православної традиції (ἡ ψῆδῆ → пісня (п'єснь)). Фактично це є єдиним випадком, коли російські духовно-пісенні твори строфічної форми позначені як пісні, бо, окрім зазначеного випадку, термін «пісня» («п'єснь») у російських рукописних пісенниках не вживався.

Таким чином у нас є всі підстави говорити, що українсько-білоруська духовно-пісенна традиція XVII – XVIII ст. спиралася на жанрову систему, апробовану протягом двох попередніх століть у католицькому церковному середовищі. Теоретично вона могла бути перенесена і до Московської держави, бо творці духовних пісень у XVII ст. походили майже виключно з українських та білоруських земель Речі Посполитої. Однак цього не сталося. Вочевидь, причин можна назвати багато, але ключовою, на нашу думку, був конфесійний чинник. Поліконфесійність Речі Посполитої не могла оминати українсько-білоруське православне середовище, яке органічно всотувало здобутки католицької культури, і не лише церковної. Знайомство з католицькими літургічними книгами і канціоналами, їх жанровою системою не могло не вплинути на позитивне та творче сприйняття надбань західної церковної традиції, якщо не в літургічному співі, то в паралітургічних жанрах. У цьому контексті варто нагадати, що католицький жанр «*cantio*» (духовна пісня строфічної форми) у XV – XVI ст. записувався у спеціальних книгах, які отримали назву канціоналів (*cantionale*). Ці книги офіційно не мали статусу літургічних, хоча пісні, записані у них, усе частіше звучали на католицькому богослужінні. Жанр духовної пісні, який офіційно не належав до богослужбових, але виконувався на літургії, був сформований в католицькій церковній практиці і саме там отримав назву «*cantio*», відрізняючись від інших церковних пісенспівів, що звучали на богослужінні. Відтак і в українсько-білоруському православному, а потім греко-католицькому середовищі актуальний у XVII ст. жанр отримав слов'янський відповідник латинському терміну «*cantio*» – «п'єснь». Інший популярний у барокову добу термін «псалма» (або «псальма») не став системним, оскільки у друках XVIII – XIX ст. остаточно закріпилася жанрова дефініція «пісня», а терміном «псальма» стали позначати твори фольклорної традиції. Духовна пісня строфічної форми у XVII – XIX ст. на українсько-білоруських теренах виконувала і позалітургічну, і паралітургічну функції, однак відповідно до своєї генези, яка збереглася у її

назві, вона була пов'язана з літургічною практикою. У Московській державній генетичний зв'язок з католицькою культурою був відсутній, тому в російській традиції для пісенного жанру закріпилася більш давня назва, що прийшла туди ще з часів Київської Русі – «духовний стих», та більш пізня «псалма», яка також потрапила у Московію через православних емігрантів з Речі Посполитої.

Зв'язок жанру духовної пісні з богослужінням найбільш повно виявився в римо-католицькій традиції. У XVII – XVIII ст. виникають книги для мирян, які отримують назву канціоналів або пісенників. Ці книги містять співи для богослужіння, інших церковних відправ та домашніх обрядів, і більшість співів у них є піснями – поетичними творами строфічної форми. Також популярна у XVIII – XIX ст. літургічна книга для священиків, що мала назву *cantionale ecclesiasticum*, містила строфічні церковні пісні (*cantiones*) латинською і національними мовами, які на той час вже фактично вважалися літургічними. Отже, духовна пісня (*cantio*) в католицькому богослужінні є самостійним літургічним жанром, який був сформований у Середньовіччі, а у Новий час став одним із центральних у католицькій жанровій ієрархії. Його поява і подальша популярність пов'язується з новим – антропоцентричним – розумінням сакрального, коли ускладнена жанрова система літургічної музики, сформована у Середньовіччі, зазнає трансформації. Людиновимірність сакрального Нового часу формує та закріплює спрощену жанрову систему літургічних співів: на богослужіннях, які відправляються для мирян у невеликих храмах, спів усіма прихожанами пісень на літургії стає основним видом сакральної музики. Жанрова переорієнтація католицького церковного співу XVII – XIX ст. знайшла відображення і в жанрових дефініціях («*cantio*», «*pieśń*» тощо), і в книгах, що містили твори, що відносяться до цих жанрів («*cantionale*», «*śpiewnik*» тощо).

Греко-католицька традиція також перейняла цю жанрову систему, однак з певними відмінностями. Духовна пісня у греко-католиків є різновидом церковного співу, однак вона посідає не центральне місце в його жанровій системі, оскільки в греко-католицькому богослужінні, яке зберегло східний обряд, твори пісенного жанру використовуються рідше. Вже зазначалося, що піснями в греко-католицькій церковній практиці могли називатися і твори строфічної форми, і пісенспіви, в основі яких лежать гімнографічні тексти. Орієнтиром для розвитку пісенного жанру на українсько-білоруських землях була римо-католицька традиція, і в контексті розвитку місцевих літургічних практик духовна пісня посіла вагоме місце у греко-католицькому богослужінні передусім як паралітургічний тип співу.

В українсько-білоруській православній церковній практиці базовим терміном для твору строфічної форми також була пісня. Як вже зазначалося, у цьому також можна побачити відбиток католицької жанрової системи, хоча й дуже опосередкований. Духовні пісні в православному середовищі рідко потрапляли безпосередньо до богослужіння, однак їх жанрова приналежність у вигляді пріоритетної дефініції пов'язувала їх саме з традицією церковного співу західної г'єнези. В російській же традиції навіть такого опосередкованого зв'язку пісенного жанру з богослужінням не було, тому твори духовного змісту строфічної форми визначалися як духовні стихи або псалми.

Цікавою є жанрова система протестантської музики. В лютеранській традиції, багато в чому близькій до католицької, пісня стала провідним богослужбовим жанром. В науковій літературі, присвяченій німецькій лютеранській традиції, німецьку духовну пісню зазвичай називають лютеранським хоралом, хоча в самих збірках XVI – XVIII ст. вживаними є дві дефініції – «співи» («*Gesänge*») та «пісні» («*Lieder*»). Тож для лютеранської традиції залишаються актуальними ті жанрові визначення, які прийшли з католицької традиції. Різниця в догматиці та розумінні сакрального в лютеранському богослужінні не змінила базових засад католицької жанрової системи, яка сформувалася у Новий час.

Іншою є жанрова система баптистської музики. Богослужіння баптистів суттєво відрізняється від лютеранського, і їхні книги для церковних відправ є відмінними. Традиційно баптисти спираються на жанрову систему, запозичену з Євангелія, де виділено три базові жанри – псалми, гімни і духовні пісні. Якщо зважати на богослужбову реальну практику, то віршованих переспівів біблійних псалмів в сучасних протестантських збірках майже немає, а пісні та гімни отримали дещо інше тлумачення, ніж в католицькій або православній церковній практиці. Ми вже згадували, що в католицькій традиції гімнами («*hymni*») називали римовані пісенспіви строфічної форми, які входили в офіцій (літургію годин). За формою церковні гімни були майже ідентичними до пізніших пісень («*cantio*»), з якими їх споріднювала латинська мова, тип версифікації і спів усіх строф на одну мелодію. Різниця між гімном і піснею полягала в тому, що гімни як жанр сформувалися у IV ст. (т. зв. амвросіанські гімни) і з часом стали частиною добового кола богослужіння. Пісні («*cantio*») були новим жанром, який у часи пізнього Середньовіччя доповнював літургічні співи і лише пізніше став самостійним церковним жанром. Генетичну спорідненість гімнів і пісень ми бачимо і в українській греко-католицькій традиції: у згадуваному Тилицькому співанику 1730-х рр. ми знаходимо саме таке визначення жанру – «Гимн на Божоявленіє» (арк. 22), «*Hymnus De Passione Christi Salvatoris Nostris*» (арк. 29), хоча усі твори, що містять цей співаник, є піснями. В православній традиції збіральною назвою усіх канонічних пісенспівів є гімнографія. В баптистській традиції гімни і пісні є спорідненими жанрами. Значна частина баптистських гімнів, як і пісні, мають строфічну форму. Відмінність пісень від гімнів полягає у призначенні, і, відповідно, формі запису: строфічні гімни призначалися для церковного хору і записувалися у вигляді партитури, пісні для усієї церковної громади фіксувалися без нотного тексту. Частина репертуару могла, відповідно до форм запису і виконання, бути і піснею, і гімном. Однак у випадках, коли гімн має не строфічну, а наскрізну форму, відмінність пісні й гімну стає більш виразною.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше в українській науці на основі характеристики дефініцій жанру духовної пісні в різних національних традиціях та конфесійних осередках було виокремлено національні й конфесійні відмінності жанрової системи європейської сакральної музики.

Висновки. Жанр духовної пісні протягом усієї історії християнської музики інтерпретувався у різний спосіб. У Новому Заповіті двічі згадуються жанрова тріада «псалми – гімни – духовні пісні», проте будь-які жанрові ознаки духовної пісні відсутні. У ранньому християнстві духовна пісня тлумачилась як поетичний фрагмент біблійного тексту, який йшов від імені старозавітних або новозавітних персонажів. Ця традиція збереглася у західно-християнській та східно-християнській гімнографії. У візантійській гімнографії піснями називали й інші літургичні твори, у тому числі складові частини канону. У пізньому Середньовіччі в Західній Європі жанр духовної пісні знає трансформації. Терміном «пісня» («cantio») стали позначати музично-поетичні твори строфічної форми, написані латинською, а пізніше національними мовами, які виконували паралітургичну функцію, але з часом стали центральним музично-поетичним жанром літургії західного обряду, корінним чином змінивши її жанрову систему. На українсько-білоруських землях під впливом західної літургичної традиції термін «пісня» як музично-поетичний твір строфічної форми став базовим для визначення жанру у всіх християнських конфесіях. В російській духовно-пісенній традиції, яка корінним чином відрізнялася від українсько-білоруської відсутністю тривалих зв'язків в католицькою культурою, музично-поетичні твори строфічної форми позначалися як псалма або духовний стих.

Література

1. Гарднер И. Богослужбное пение русской православной церкви. Сущность. Система. История: в 2 т. Сергиев Посад: Московская духовная академия, 1998. Т. 1. 592 с.
2. Медведик Ю. Українська духовна пісня XVII – XVIII ст. Львів: Вид-во УКУ, 2006. 324 с.
3. Шевчук О. Ю. До проблеми дослідження давньоруських богослужбно-літургичних жанрів // Науковий вісник Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського. Вип. 6 : Musicae Ars et Scientia: Книга на честь 70-річчя Н. О. Герасимової-Персидської. Київ, 1999. С. 54–65.
4. Штерн Д. Відносини духовних пісень до літургії у східних слов'ян XVII–XVIII стст. // Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodzenia po súčasnosť. Bratislava, 2000. С. 321–330.
5. Bartkowski B. Polskie śpiewy religijne w żywej tradycji. Style i formy. Kraków: PWM, 1987. 284 s.
6. Pawlak I. Muzyka liturgiczna po soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła. Wyd. 2-e, poprawione i uzupełnione. Lublin: Polihymnia, 2001. 472 s.
7. Siekierka I. Muzyka a liturgia: zagadnienia wybrane. Wrocław: Wydawnictwo Św. Antoniego, 2005. 230 s.
8. Žeňuch P. Mariánske paraliturgické piesne v cyrilských spevníkoch na Slovensku z 18. – 20. storočia // Bohorodička v kultúrnych dejinách Slovenska. Bratislava: VEDA, 2014. S. 163–199.

References

1. Gardner, I. (1998). Liturgical singing of the Russian Orthodox Church. Essence. System. Story: in 2 vol. Vol. 1. Sergiev Posad: Moskovskaya dukhovnaya akademiya [in Russian].
2. Medvedyk, Yu. (2006). Ukrainian Spiritual Song of the 17th – 18th Centuries. Lviv: Vyd-vo UKU [in Ukrainian].
3. Shevchuk, O. Yu. (1999). To the problem of the study of Old Ruthenian church liturgical genres. Naukovy visnyk Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy im. P. I. Chajkovskoho, 6 (Musicae Ars et Scientia: Knyha na chest 70-richchya N. O. Yerasymovoi-Persydskoj), 54–65 [in Ukrainian].
4. Stern, D. (2000). Relationships of sacred songs to the liturgy of the Eastern Slavs of the 17–18th centuries. Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodzenia po súčasnosť, 321–330. Bratislava [in Ukrainian].
5. Bartkowski, B. (1987). Polskie śpiewy religijne w żywej tradycji. Style i formy. Kraków: PWM [in Polish].
6. Pawlak, I. (2001). Muzyka liturgiczna po soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła (2th ed.). Lublin: Polihymnia [in Polish].
7. Siekierka, I. (2005). Muzyka a liturgia: zagadnienia wybrane. Wrocław: Wydawnictwo Św. Antoniego [in Polish].
8. Žeňuch, P. (2014). Mariánske paraliturgické piesne v cyrilských spevníkoch na Slovensku z 18. – 20. storočia. Bohorodička v kultúrnych dejinách Slovenska. Bratislava: VEDA, 163–199 [in Slovak].

Стаття надійшла до редакції 16.01.2019 р.